

ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Αθήνα, 04-09-2019

Αριθ. Πρωτ.: Γ/ΕΞ/6010/04-09-2019

Α Π Ο Φ Α Σ Η 28 /2019

Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα συνήλθε, μετά από πρόσκληση του Προέδρου της, σε τακτική συνεδρίαση στην έδρα της την 23.07.2019, προκειμένου να εξετάσει την υπόθεση που αναφέρεται στο ιστορικό της παρούσας. Παρέστησαν οι Κων/νος Μενουδάκος, Πρόεδρος της Αρχής, και τα τακτικά μέλη της Αρχής Σπύρος Βλαχόπουλος, ως εισηγητής, Κωνσταντίνος Λαμπρινουδάκης, Χαράλαμπος Ανθόπουλος και Ελένη Μαρτσούκου. Δεν παρέστησαν λόγω κωλύματος, παρόλο που εκλήθηκαν νομίμως εγγράφως, τα τακτικά μέλη Κωνσταντίνος Χριστοδούλου και Αντώνιος Συμβώνης, καθώς και τα αναπληρωματικά μέλη αυτών Γεώργιος Νούσκαλης και Παναγιώτης Ροντογιάνης. Παρούσες χωρίς δικαίωμα ψήφου ήταν η Κάλλη Καρβέλη, ειδική επιστήμονας-δικηγόρος, ως βοηθός εισηγητή, η οποία αποχώρησε μετά τη συζήτηση της υπόθεσης και πριν από τη διάσκεψη και τη λήψη απόφασης και η Ειρήνη Παπαγεωργοπούλου, υπάλληλος του τμήματος διοικητικών υποθέσεων της Αρχής, ως γραμματέας.

Η Αρχή έλαβε υπόψη της τα ακόλουθα:

1) Με τις υπ' αριθ. πρωτ. Γ/ΕΙΣ/1375/20.02.2017, Γ/ΕΙΣ/5618/25.07.2017 και Γ/ΕΙΣ/7272/07.09.2018 αναφορές της στην Αρχή η Ένωση Αθέων καταγγέλλει τα εξής:

A) Αναγραφή θρησκειώματος στους τίτλους σπουδών της α'/θμιας και β'/θμιας εκπαίδευσης. Με την απόφαση της Αρχής 77^A/2002, η Αρχή απηύθυνε σύσταση και προειδοποίηση στο Υπουργείο Παιδείας να φροντίσει να μην αναγράφεται το θρήσκευμα στους απολυτήριους τίτλους της α'/θμιας και β'/θμιας εκπαίδευσης, με το σκεπτικό ότι η αναγραφή του θρησκειώματος στους απολυτήριους τίτλους σπουδών δεν είναι νόμιμη, διότι αντιβαίνει προς τη θεμελιώδη αρχή της αναγκαιότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 4§1 β' ν. 2472/1997). Πλην όμως το υπουργείο δεν συμμορφώθηκε, αλλά αντίθετα με τις πρόσφατες αποφάσεις του Υπουργού Παιδείας 92091/Δ2/5.6.2018, 92094/Δ2/, 92096/Δ2, 93368/Δ2/07.06.2018 και 98370/Δ2, μεταξύ των υποχρεωτικά αναγραφόμενων στοιχείων στο σύνολο των τίτλων (απολυτηρίου, αποδεικτικού απόλυσης ή σπουδών) των Γυμνασίων, Λυκείων, Μουσικών Γυμνασίων/Λυκείων και Καλλιτεχνικών Γυμνασίων και Λυκείων περιλαμβάνεται και το θρήσκευμα. Ομοίως σύμφωνα με το ΠΔ 201/98, το θρήσκευμα αναγράφεται υποχρεωτικά στους τίτλους σπουδών των μαθητών της α'/θμιας εκπαίδευσης (απολυτήριο της έκτης τάξης του δημοτικού σχολείου), στο αποδεικτικό μετεγγραφής τους από ένα δημοτικό σχολείο σε άλλο καθώς και στο πιστοποιητικό σπουδών. Δεν αναγράφεται μόνον στους τίτλους προόδου (προαγωγή από την μια τάξη του δημοτικού σχολείου στην επόμενη). Επίσης συλλέγεται και τηρείται στη Δ/ση του εκάστοτε σχολείου, ως ένα από τα υποχρεωτικά αναγραφόμενα και τηρούμενα στοιχεία της ταυτότητας του μαθητή.

B) Καταγραφή θρησκειώματος στο μηχανογραφικό σύστημα myschool. Σύμφωνα με τα άρθρα 6 –Α' και 7 του ΠΔ 201/1998 (Α' 161) και μόνον όσον αφορά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση καταχωρούνται στοιχεία επικοινωνίας του γονέα/κηδεμόνα του μαθητή καθώς και το ονοματεπώνυμο, το όνομα του πατέρα και της μητέρας, ο τόπος, ο νομός η ημερομηνία γέννησης, ο αριθμός μητρώου (για αγόρια) ή Δημοτολογίου (για κορίτσια) η ιθαγένεια, το θρήσκευμα, το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας καθώς και η διεύθυνση κατοικίας. Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 10 του ΠΔ 104/1979 (Α' 23) «*1. Τα κατά την πρώτην εγγραφήν του μαθητού και την διάρκειαν της εις το σχολείον φοιτήσεώς του καταχωριζόμενα εις το Ατομικόν αυτού Δελτίον στοιχεία είναι τα εξής :*

α) Στοιχεία ταυτότητας, ήτοι : Επώνυμον, όνομα, όνομα πατρός, επάγγελμα πατρός, όνομα μητρός, έτος γεννήσεως, Δήμος ή Κοινότης εις την οποίαν φέρεται εγγεγραμμένος ο μαθητής, αριθμός μητρώου ή δημοτολογίου, θρήσκευμα, β) Στοιχεία

εισόδου, ήτοι : Το είδος του τίτλου, δυνάμει του οποίου εγγράφεται ο μαθητής, γ) Στοιχεία επιδόσεως, ήτοι : Αναλυτική και γενική κατά μάθημα ετησία προφορική και γραπτή βαθμολογία, δ) Στοιχεία φοιτήσεως και διαγωγής, ήτοι : Σύνολον απουσιών κατά τρίμηνα, ως και αι διά πράξεως του αρμοδίου οργάνου επιβαλλόμεναι κυρώσεις ή απονεμόμεναι τιμητικά διακρίσεις, ε) Στοιχεία κηδεμόνος, ήτοι : Επώνυμον, όνομα, διεύθυνσις κατοικίας του κηδεμόνος.

2. Τα κατά την πρώτην εγγραφήν του μαθητού και την διάρκειαν της εις το σχολείον φοιτήσεώς τον καταχωριζόμενα εις το Μητρώον Μαθητών στοιχεία είναι τα εξής :

α) Στοιχεία ταυτότητος, ήτοι : Επώνυμον, όνομα, όνομα πατρός, όνομα μητρός, έτος γεννήσεως, Δήμος ή Κοινότης εις την οποίαν φέρεται εγγεγραμμένος, αριθμός μητρώου ή δημοτολογίου , θρήσκευμα.

β) Στοιχεία εισόδου, ήτοι : Το είδος του τίτλου, δυνάμει του οποίου εγγράφεται ο μαθητής.

γ) Στοιχεία εξόδου, ήτοι : Το είδος τίτλου δυνάμει του οποίου απολύεται ή μεταγράφεται ο μαθητής.

δ) Στοιχεία επιδόσεως, ήτοι : Η ετησία βαθμολογία ενός εκάστου των μαθημάτων, ως και ο γενικός ετήσιος βαθμός τούτων.

ε) Στοιχεία διαγωγής, ήτοι : Ο χαρακτηρισμός της διαγωγής εκάστου μαθητού.»

Όπως καταγγέλλει η Ένωση Αθέων, σύμφωνα με την απόφαση της Αρχής 139/2014, «το θρήσκευμα υφίσταται στη σχεδίαση του συστήματος ως υπάρχον από προηγούμενα συστήματα πεδίο και δεν έχει πληθυσμωθεί, ούτε εμφανίζεται στις καρτέλες της εφαρμογής...», πλην όμως στον on line οδηγό χρήσης του συστήματος myschool, το θρήσκευμα αποτελεί ένα από τα πεδία των προσωπικών στοιχείων του μαθητή, ενώ είναι προαπαιτούμενο πεδίο για τους ελέγχους επίδοσης, απολυτήρια και λοιπές αναφορές. Επίσης, εάν ο χειριστής που καταγράφει τα στοιχεία στο σύστημα, δεν πατήσει στο πεδίο «ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ», τότε στο τελικό έγγραφο θα υπάρχει η ένδειξη ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ και από κάτω τίποτα. Αν όμως πατήσει και ανοίξει το μενού επιλογών, τότε εάν δεν θέλει ο μαθητής θρήσκευμα, αναγκαστικά θα αναγραφεί ΧΘ (χωρίς θρήσκευμα). Το αναγκαστικά σημαίνει ότι άπαξ και πατήσει ο χειριστής του myschool αυτή την επιλογή, δεν μπορεί να αντιστρέψει τη διαδικασία. Το πρόβλημα κατά συνέπεια είναι ότι το ΧΘ είναι ένας προσδιορισμός. Κάποιος μπορεί να μην θέλει να δηλώσει τίποτα, συμπεριλαμβανομένου και του ΧΘ, αλλά τεχνικά αναγκάζεται.

Γ) Καταγραφή θρησκευάτος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κατά την εγγραφή σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ζητείται από τους φοιτητές να δηλώσουν μεταξύ άλλων και το θρήσκευμά τους, χωρίς να ενημερώνονται για τον σκοπό της συλλογής αυτού του δεδομένου ούτε για τον τρόπο επεξεργασίας του. Σε επικοινωνία με το πανεπιστήμιο, η πρακτική αυτή αιτιολογήθηκε για την επιλογή θρησκευτικού ή πολιτικού όρκου κατά την τελετή αποφοίτησης, αφενός όμως το θρήσκευμα μπορεί να μεταβληθεί στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την εγγραφή έως το πτυχίο, αφετέρου για την επιλογή του όρκου αρκεί μία δήλωση του φοιτητή μετά την ολοκλήρωση του σπουδών του και προ της τελετής. Η δήλωση αυτή δεν είναι απαραίτητη καθώς ακόμα και ένας χριστιανός ορθόδοξος φοιτητής μπορεί να προτιμά πολιτικό όρκο. Συνεπώς, η τήρηση αρχείου με το θρήσκευμα των φοιτητών είναι παράνομη και άνευ αντικειμένου. Ειδικότερα, η Ένωση Αθέων καταγγέλλει ότι το Τμήμα Χημείας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) ζήτησε από τους φοιτητές κατά την εγγραφή τους στη γραμματεία του Τμήματος για το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017 κατά τη διαδικασία της ταυτοπροσωπίας να δηλώσουν το θρήσκευμά τους.

Δ) Απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών. Η ισχύουσα υπ' αριθμ. 12773/Δ2/23-01-2015 εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας, σύμφωνα με την οποία η απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών χορηγείται ύστερα από υπεύθυνη δήλωση του ίδιου του μαθητή (αν είναι ενήλικος) ή και των δύο γονέων του (αν είναι ανήλικος), στην οποία θα αναφέρεται ότι ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και εξ αυτού επικαλείται λόγους θρησκευτικής συνείδησης, παραβιάζει το δικαίωμα των πολιτών για την προστασία των ευαίσθητων προσωπικών τους δεδομένων και τη θρησκευτική τους ελευθερία και έρχεται σε αντίθεση τόσο με τις υπ' αριθμ. 77^Α/2002 και 94/2015 αποφάσεις της Αρχής, όσο και με τη Γνωμοδότησή της 4/2015. Επίσης, με βάση το άρθρο 4 παρ. 11 του ΓΚΠΔ και το άρθρο 43 του προοιμίου του, η οικειοθελής γνωστοποίηση του θρησκευάτος προς τις δημόσιες αρχές, δηλαδή η τήρηση των υπευθύνων δηλώσεων ότι οι μαθητές δεν είναι Χ.Ο. με βάση τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων δεν νοείται ως νόμιμη βάση τήρησης της υπεύθυνης δήλωσης στο αρχείο δημόσιου σχολείου, λόγω του ότι η δοθείσα συγκατάθεση δεν είναι ελεύθερη, αφού αν οι ενδιαφερόμενοι δεν δηλώσουν ότι δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι θα υποχρεωθούν στη δυσμενή συνέπεια της παρακολούθησης του ομολογιακού μαθήματος των Θρησκευτικών.

2) Η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (εφεξής ΕΛΔΑ) με την υπ' αριθ. πρωτ. Γ/ΕΙΣ/8099/12.10.2018 καταγγελία της ζητά την παρέμβαση της Αρχής, προκειμένου να υποχρεωθεί ο Υπουργός Παιδείας να τροποποιήσει τις υπ' αριθ. 92091/Δ2/5.6.2018 και 92094/Δ2/ υπουργικές αποφάσεις, αφαιρώντας το θρήσκευμα και την ιθαγένεια από τους αναφερόμενους σε αυτές τίτλους σπουδών, αλλά και εν γένει από κάθε τίτλο σπουδών, οποιασδήποτε βαθμίδας της εκπαίδευσης, διότι α) η αναγραφή του θρησκευάτος παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 13 και 9^Α του Συντάγματος και αντιβαίνει στη θεμελιώδη αρχή της αναλογικότητας και αναγκαιότητας επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων και β) η ιθαγένεια των ανήλικων μαθητών αφενός δεν σχετίζεται ως στοιχείο με τους σκοπούς έκδοσης των εν λόγω τίτλων, που συνίστανται στην απόδειξη της επιτυχούς ολοκλήρωσης ενός σταδίου εκπαίδευσης, και κατά συνέπεια η συλλογή του δεν εξυπηρετεί κανέναν σκοπό δημοσίου συμφέροντος, αφετέρου μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην κατά το άρθρο 9 του ΓΚΠΔ, απαγόρευση επεξεργασίας δεδομένων που αποκαλύπτουν την εθνοτική καταγωγή, καθώς η σχέση ιθαγένειας και εθνοτικής καταγωγής είναι γνωστή και πολλαπλώς τεκμηριωμένη (βλ. German Federal Anti-Discrimination Agency, Guide to the General Equal Treatment Act: explanation and examples, Berlin 2010, σ. 16 και ΔΕΕ C-54/07, Firma Feryn). Τούτο δε αν ληφθεί υπόψη ότι πρόκειται για ανήλικους κατά κανόνα μαθητές, η ιθαγένεια των οποίων μπορεί να μεταβληθεί στο μέλλον. Επιπλέον και κυρίως, προκειμένου για αλλοδαπούς μαθητές, αυτοί ενδέχεται να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια μετά την πλήρωση των τιθέμενων στον νόμο προϋποθέσεων, αλλά η αναγραφόμενη στο απολυτήριο ιθαγένεια κατά τον χρόνο κτήσης του τίτλου θα αποκαλύπτει στο διηνεκές την εθνοτική τους καταγωγή ή/και τη διπλή τους ιθαγένεια, στοιχεία που μπορούν να οδηγήσουν σε δυσμενείς διακρίσεις, ιδίως σε διαδικασίες πρόσληψης στον ιδιωτικό τομέα.

Στο πλαίσιο διερεύνησης των ως άνω καταγγελιών, η Αρχή ζήτησε με τα υπ' αρ. πρωτ. Γ/ΕΞ/1375-1/2017 και Γ/ΕΞ/7682/2018 και Γ/ΕΞ/8099-1/2018 αντίστοιχα έγγραφα της προς το ΑΠΘ και το Υπουργείο Παιδείας τις απόψεις τους επί των καταγγελλομένων.

Το ΑΠΘ με το υπ' αρ. πρωτ. Γ/ΕΙΣ/1554/2017 σχετικό έγγραφό του προς την Αρχή απάντησε ότι ουδέποτε ζητήθηκε από φοιτητές δήλωση θρησκευάτος για έλεγχο ταυτοπροσωπίας κατά την εγγραφή τους. Ερώτημα για το θρήσκευμα γίνεται μόνο γιατί προβλέπεται από το σύστημα μηχανογράφησης, και αυτό επειδή η

Γραμματεία πρέπει να γνωρίζει στη λήξη των σπουδών των φοιτητών, αν κατά την τελετή ορκωμοσίας τους θα δώσουν θρησκευτικό ή πολιτικό όρκο, ώστε να συντάξει τα απαραίτητα έγγραφα της ορκωμοσίας. Εφόσον οι φοιτητές δεν επιθυμούν να το δηλώσουν εξαρχής, μπορούν να το δηλώσουν πριν την τελετή της ορκωμοσίας. Επίσης σύμφωνα με την α.π. 17501/4.2.2019 απάντηση του ΑΠΘ προς το Υπουργείο Παιδείας για το ζήτημα αυτό, οι διαδικασίες του ιδρύματος έχουν τροποποιηθεί κατάλληλα και σε κανένα στάδιο των σπουδών, από την εγγραφή έως την αποφοίτηση, δεν συλλέγεται και δεν υφίσταται επεξεργασία του θρησκευόμενου των φοιτητών.

Ο Υπουργός Παιδείας στην από 18.2.2019 και με αρ. πρωτ. 24927/ΓΔ4 απάντησή του (αρ. πρ. Αρχής Γ/ΕΙΣ/1499/25.02.2019) ανέφερε τα εξής:

A) Σχετικά με την αναγραφή του θρησκευόμενου στα απολυτήρια Δημοτικών Σχολείων, Γυμνασίων και Λυκείων υφίσταται εκκρεμής διαδικασία ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Επιπλέον, βάσει της 61723/Γ2/13.06.2002 εγκυκλίου, η απαλλαγή των μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης από το μάθημα των Θρησκευτικών, την προσευχή και τον εκκλησιασμό, πρέπει να στηρίζεται σε δήλωση του ιδίου, αν είναι ενήλικος ή των γονέων του αν είναι ανήλικος, στην οποία θα αναφέρει ότι δεν είναι Χ.Ο., χωρίς να είναι υποχρεωτική η αναφορά του θρησκευόμενου στο οποίο ανήκει. Σε περίπτωση απαλλαγής από την παρακολούθηση του μαθήματος των Θρησκευτικών στη θέση «θρήσκευμα» στον απολυτήριο τίτλο δεν υπάρχει λόγος αναγραφής ενδείξεως.

B) Σχετικά με την αναγραφή του θρησκευόμενου στο μηχανογραφικό σύστημα myschool, η καταχώρηση του θρησκευόμενου στο myschool προβλέπεται μόνον για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (άρθρο 11 παρ. 1 περ. α' υποπερ. θθ' της αριθ. 10645/ΓΔ4/22.01.2018 Υ.Α.). Για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν υπάρχει διάταξη του π.δ. 79/2017 που να προβλέπει την καταχώρηση του θρησκευόμενου. Τέτοια διάταξη υπήρχε στο άρθρο 6 παρ. 1 περ. α' του π.δ. 201/1998, το οποίο καταργήθηκε ρητώς με το άρθρο 21 παρ. 1 του π.δ. 79/2017. Για τον λόγο αυτό το οικείο πεδίο του myschool παραμένει κενό και δεν συμπληρώνεται.

Όσον αφορά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η επεξεργασία είναι προαιρετική. Ο μαθητής ή κηδεμόνας του δεν υποχρεούται να προβεί σε αποκάλυψη του θρησκευόμενου. Ειδικότερα, στο πληροφοριακό σύστημα myschool καταχωρίζονται αποκλειστικώς στοιχεία που, βάσει διατάξεως νόμου, καταχωρίζονται στα υπηρεσιακά βιβλία ή έντυπα του Υπουργείου Παιδείας. Σύμφωνα με το άρθρο 11

παρ. 3 της αρ. 10645/ΓΔ4/22.01.2018 Υ.Α., στοιχεία που δεν αναγράφονται στις ταυτότητες ή στα πιστοποιητικά γέννησης δεν καταχωρίζονται στα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, εκτός αν δηλώνονται με υπεύθυνη δήλωση των γονέων ή του κηδεμόνα. Το θρήσκευμα δεν αναγράφεται στις ταυτότητες ή στα πιστοποιητικά γέννησης και ως εκ τούτου, δεν καταχωρίζεται στα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, οπότε κατ' επέκταση ούτε στο σύστημα myschool, εκτός αν δηλωθεί με υπεύθυνη δήλωση. Η υπεύθυνη αυτή δήλωση κατατίθεται προαιρετικά, προκειμένου ο μαθητής της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να υπαχθεί σε ευνοϊκές για αυτόν διατάξεις νόμου, με τις οποίες οργανώνεται η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στη θρησκευτική ελευθερία και ειδικότερα για να απαλλαγεί από την παρακολούθηση του μαθήματος των Θρησκευτικών. Επίσης υπεύθυνη δήλωση του θρησκευόμενου προβλέπεται και για τη δικαιολόγηση απουσιών μαθητών, οπαδών του Ρωμαιοκαθολικού δόγματος, του Εβραϊκού θρησκευόμενου και του Μουσουλμανικού θρησκευόμενου, κατά συγκεκριμένες ημέρες αντίστοιχων εορτών. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν υφίσταται το ίδιο πλαίσιο οργάνωσης παρουσιών-απουσιών των μαθητών, συνεπώς δεν παρίσταται ανάγκη ο μαθητής να αιτιολογήσει την απουσία του από το μάθημα κατά την ημέρα των ανωτέρω θρησκευτικών εορτών. Πρόκειται δηλ. για υπεύθυνη δήλωση που κατατίθεται προαιρετικά, ούτως ώστε ο μαθητής να απολαύσει το δικαίωμα στη θρησκευτική λατρεία, η δε δικαιολόγηση των απουσιών επιτάσσεται από τη θρησκευτική ισότητα (Σ. 4 & Σ. 13). Κατά συνέπεια, η επεξεργασία αυτή δεν περιορίζει το δικαίωμα στη θρησκευτική ελευθερία, αλλά αντιθέτως οργανώνει την αποτελεσματικότερη άσκησή του. Τα δε καταχωρισθέντα δεδομένα αξιοποιούνται για την εξαγωγή στατιστικών στοιχείων και αποστέλλονται στην Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Γ) Σχετικά με την καταγραφή του θρησκευόμενου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δεν υφίσταται διάταξη βάσει της οποίας ζητείται η γνωστοποίηση του θρησκευόμενου για την εγγραφή των φοιτητών σε ΑΕΙ, σύμφωνα δε με την α.π. 17501/4.2.2019 απάντηση του ΑΠΘ, οι διαδικασίες του ιδρύματος έχουν τροποποιηθεί κατάλληλα και πλέον σε κανένα στάδιο των σπουδών, από την εγγραφή έως την αποφοίτηση, δεν συλλέγεται και δεν υφίσταται επεξεργασία του θρησκευόμενου των φοιτητών.

Δ) Σχετικά με την υπεύθυνη δήλωση απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών, η δήλωση αυτή δεν αποκαλύπτει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του μαθητή, καθώς δεν καταγράφεται το περιεχόμενο της θρησκευτικής του πεποίθησης, και ούτε συνιστά παραβίαση της θρησκευτικής ελευθερίας, αλλά μέσο άσκησής της,

εφόσον ο μαθητής ενόψει του περιεχομένου που έχει το μάθημα των Θρησκευτικών ασκεί τη θρησκευτική του ελευθερία απαλλασσόμενος αιτιολογημένα από την παρακολούθησή του. Ως προς τη νομική φύση της δήλωσης, αυτή δεν αποτελεί εξαίρεση από μία συνταγματική υποχρέωση, εφόσον ο μαθητής δεν αιτείται εξαίρεση από συνταγματική υποχρέωση, αλλά ασκεί το ατομικό του δικαίωμα να καθορίζει την εκπαίδευσή του με βάση τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές του πεποιθήσεις.

Ειδικότερα, το Υπουργείο υποστηρίζει ότι σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ, η Πολιτεία έχει διακριτική ευχέρεια ως προς την οργάνωση του μαθήματος των Θρησκευτικών. Η διοίκηση, ασκώντας τη διακριτική αυτή ευχέρεια, κατέστησε το μάθημα των Θρησκευτικών υποχρεωτικό, με ταυτόχρονη δυνατότητα απαλλαγής από αυτό για λόγους άσκησης της θρησκευτικής ελευθερίας του μαθητή. Δεδομένου ότι το μάθημα είναι επί της αρχής υποχρεωτικό, το δικαίωμα απαλλαγής δεν μπορεί παρά να ασκείται ύστερα από αίτηση, η οποία θα φέρει μία ελάχιστη αιτιολόγηση της δήλωσης βουλήσεως, σε αντίθετη περίπτωση το μάθημα θα ήταν προαιρετικό. Δεδομένου δε ότι υφίσταται διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη και της κανονιστικώς δρώσας Διοίκησης να καταστήσει το μάθημα υποχρεωτικό, η πρόβλεψη απαλλαγής ύστερα από δήλωση δεν παραβιάζει κάποια υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη και είναι συνταγματικώς ανεκτή. Αντίθετη ερμηνεία προϋποθέτει την αποδοχή της άποψης ότι η διοίκηση έχει δεσμία αρμοδιότητα να καταστήσει το μάθημα των Θρησκευτικών προαιρετικό, ερμηνεία που δεν βρίσκει έρεισμα στη νομολογία.

Επίσης το περιεχόμενο της δήλωσης είναι αποφαστικό και όχι καταφατικό, είναι το ελάχιστο δυνατό που θα μπορούσε να προβλέπεται σύμφωνα με τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής και είναι αναγκαίο ενόψει του υποχρεωτικού χαρακτήρα του μαθήματος, πρόσφορο για την άσκηση του δικαιώματος θρησκευτικής ελευθερίας και *stricto sensu* αναλογικό, καθώς είναι το ελάχιστο δυνατό περιεχόμενο που θα μπορούσε να έχει η δήλωση του μαθητή. Κατά συνέπεια, δεν συντρέχει παραβίαση των διατάξεων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Τέλος, ο Δ/ντής του σχολείου, προς τον οποίο απευθύνεται η δήλωση του μαθητή δεν γνωστοποιεί σε άλλο διοικητικό όργανο ή σε τρίτους το περιεχόμενο της δήλωσης και δεν παρεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή του μαθητή, καθώς ο έλεγχός του συνίσταται απλώς και μόνον στην παραλαβή της υπεύθυνης δήλωσης, και στον έλεγχο της ορθότητας ή μη της σύνταξής της και της πληρότητάς της, εάν, δηλαδή, περιέχει το ελάχιστο απαιτούμενο λεκτικό περιεχόμενο, και δεν προβαίνει σε οποιονδήποτε

ουσιαστικό έλεγχο αυτής, ήτοι να ερευνά και να βεβαιώνει ότι όντως υφίσταται ζήτημα θρησκευτικής συνείδησης του μαθητή.

Κατόπιν τούτου, η Αρχή με τις υπ' αριθμ. πρωτ. Γ/ΕΞ/3983/04.06.2019, Γ/ΕΞ/3984/04.06.2019 και Γ/ΕΞ/3985/04.06.2019 κλήσεις κάλεσε αντίστοιχα την ΕΛΔΑ, το Υπουργείο Παιδείας και την Ένωση Αθέων να παραστούν στη συνεδρίαση της Αρχής την 11.06.2019, προκειμένου να συζητηθούν οι ως άνω καταγγελίες.

Κατά την ακρόαση της 04.07.2019 εξ αναβολής από την 11.06.2019 παρέστησαν εκ μέρους της Ένωσης Αθέων οι Φώτης Φραγκόπουλος, Πρόεδρος της Ένωσης και Βασίλειος Σωτηρόπουλος, πληρεξούσιος δικηγόρος αυτής. Από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων προσήλθαν οι Χαράλαμπος Τσόγκας από το Γραφείο Νομικού Συμβούλου και Πάρεδρος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, η Ανδρονίκη Μπάρλα, Προϊσταμένη της Γενικής Γραμματείας του Υπουργείου και οι Ειρήνη Πιτταρά και Γεώργιος Μασκαλέρης από τη Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας και Καινοτομίας του ΥΠΕΠΘ. Παρέστη επίσης ο Ιωάννης Ιωαννίδης, Πρόεδρος της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Ο πληρεξούσιος δικηγόρος της Ένωσης Αθέων κατά την ανωτέρω ακρόαση της 04.07.2019, αλλά και με το υπ' αριθμ. πρωτ. Γ/ΕΙΣ/4945/12.07.2019 υπόμνημά του ανέφερε τα εξής :

α) ως προς την αναγραφή του θρησκευόμενου στα απολυτήρια δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου, το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας κατά την ακροαματική διαδικασία ανέφερε ότι δεν υφίσταται κανένας απολύτως λόγος για την ύπαρξη του συγκεκριμένου πεδίου

β) η ίδια η ύπαρξη του πεδίου του θρησκευόμενου, ακόμη και όταν δεν έχει συμπληρωθεί, αποτελεί μορφή επεξεργασίας, καθόσον ο σκοπός του πεδίου είναι η συμπλήρωσή του. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 2 του ΓΚΠΔ, μορφή επεξεργασίας είναι η συλλογή δεδομένων, αλλά και η ίδια η αναζήτηση πληροφοριών. Η εκτύπωση των απολυτηρίων με μορφή εγγράφου που φέρει το πεδίο θρήσκευμα αποτελεί προπαρασκευαστική πράξη συλλογής δεδομένων και τύπο αναζήτησης πληροφοριών και επομένως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ

γ) δεν νοείται συγκατάθεση ως νόμιμη βάση επεξεργασίας, όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι δημόσια αρχή, όπως είναι τα δημόσια σχολεία και όπως είναι το Υπουργείο Παιδείας που είναι ο υπεύθυνος επεξεργασίας του πληροφοριακού συστήματος και αρχείου myschool

δ) σε κάθε περίπτωση, η νομιμότητα της συλλογής του θρησκευόμενου δεν μπορεί να είναι συμβατή με τους εκπαιδευτικούς σκοπούς, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 (γ) του ΓΚΠΔ, τα δεδομένα πρέπει να είναι κατάλληλα, συναφή και να περιορίζονται στο αναγκαίο για τους σκοπούς για τους οποίους υποβάλλονται σε επεξεργασία. Τα δεδομένα του θρησκευόμενου δεν είναι συναφή με τις υπηρεσίες που παρέχονται στους μαθητές και επομένως, η συλλογή και επεξεργασία τους είναι περιττή

ε) σε περιπτώσεις μαθητών οι οποίοι ανήκουν σε θρησκευόμενα εκτός του επικρατούντος, προκειμένου να τους χορηγηθούν δικαιολογημένες απουσίες στις αντίστοιχες θρησκευτικές εορτές ή να τους χορηγηθεί απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών ή για να μοριοδοτηθούν δυνάμει ειδικών διατάξεων που προβλέπουν ευχερέστερη πρόσβαση σε ανώτερες ή ανώτατες σχολές, η καταγραφή, με βάση την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, δεν απαιτείται να γίνει με τη μορφή της αναγραφής του θρησκευόμενου, αλλά είναι εφικτή με ηπιότερο τρόπο, όπως με την αναγραφή του νόμου που αναγνωρίζει την εκάστοτε θρησκευτική αργία ή τη μοριοδότηση

στ) ειδικά ως προς τη διαδικασία απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών, με την απόφαση 660/2018 της Ολομέλειας του ΣτΕ ορίστηκε ότι, δυνάμει του άρθρου 16 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, οι γονείς μπορούν να αποφασίζουν να παρακολουθούν τα παιδιά τους μάθημα Θρησκευτικών με ομολογιακό (χριστιανικό) περιεχόμενο. Κρίθηκε επίσης παρεμπιπτόντως ότι η διαδικασία απαλλαγής με την υποχρεωτική υποβολή υπεύθυνης δήλωσης ότι «ο μαθητής δεν είναι χριστιανός ορθόδοξος» δεν προσκρούει σε αντίθετη διάταξη νόμου, αλλά γίνεται για την ενάσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης. Πλην όμως, το ορθό είναι ότι η υποβολή υπεύθυνης δήλωσης με το ανωτέρω περιεχόμενο αποκαλύπτει έστω και εμμέσως ευαίσθητο δεδομένο, αφού αποκαλύπτει ότι ο μαθητής δεν είναι χριστιανός ορθόδοξος, λόγος για τον οποίο μπορεί να δεχτεί αθέμιτες διακρίσεις λόγω θρησκευόμενου.

ζ) το μάθημα των Θρησκευτικών που έχει εισαγάγει το Υπουργείο Παιδείας, σύμφωνα και με την απόφαση 660/2018 του ΣτΕ, αφορά κατά κύριο λόγο συγκεκριμένη θρησκεία και πεποίθηση, χωρίς όμως παράλληλα να προβλέπεται η διαδικασία απαλλαγής που δεν θα εισάγει αθέμιτη διάκριση, διότι αφενός απαγορεύεται η απαλλαγή για ορθόδοξους χριστιανούς και αφετέρου το αίτημα της

απαλλαγής πρέπει να αιτιολογείται ειδικώς με αναφορά στους συνειδησιακούς λόγους για τους οποίους δεν είναι επιθυμητή η παρακολούθηση του μαθήματος. Αυτή η αιτιολόγηση των συνειδησιακών λόγων καταγράφει ευαίσθητα δεδομένα τους και σαφώς εισάγει αθέμιτη διάκριση, ενώ παράλληλα δεν προβλέπεται από το πρόγραμμα σπουδών μια εναλλακτική λύση που να εξυπηρετεί τις ανάγκες των γονέων για την εξασφάλιση της θρησκευτικής και ηθικής εκπαίδευσης των παιδιών τους σύμφωνα με τις δικές τους πεποιθήσεις. Για τους λόγους αυτούς, η διαδικασία απαλλαγής δεν είναι σύμφωνη με το διεθνές πλαίσιο και δίκαιο για την απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών, ούτε και με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ που επιβάλλουν την ελαχιστοποίηση των δεδομένων

η) συνολικά, η καταγραφή του θρησκευόμενου, είτε ως απλό πεδίο, είτε ως υποβολή υπεύθυνων δηλώσεων, είτε ως εγγραφή στο πληροφοριακό σύστημα myschool είναι αντίθετο στον ΓΚΠΔ.

Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ιωάννης Ιωαννίδης, κατά την ακρόαση της 04.07.2019 ανέφερε τα εξής: α) η αναγραφή του θρησκευόμενου παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 13 και 9^Α του Συντάγματος και αντιβαίνει στη θεμελιώδη αρχή της αναλογικότητας και αναγκαιότητας επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων και β) η ιθαγένεια των ανήλικων μαθητών δεν σχετίζεται ως στοιχείο με τους σκοπούς έκδοσης των εν λόγω τίτλων, που συνίστανται στην απόδειξη της επιτυχούς ολοκλήρωσης ενός σταδίου εκπαίδευσης, και κατά συνέπεια η συλλογή του δεν εξυπηρετεί κανέναν σκοπό δημοσίου συμφέροντος. Περαιτέρω η αναγραφή της ιθαγένειας μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην απαγόρευση σύμφωνα με το άρθρο 9 του ΓΚΠΔ, επεξεργασίας δεδομένων που αποκαλύπτουν την εθνοτική καταγωγή, καθώς η σχέση ιθαγένειας και εθνοτικής καταγωγής είναι γνωστή και πολλαπλώς τεκμηριωμένη, θα πρέπει δε να ληφθεί υπόψη ότι αναφερόμαστε σε ανήλικους κατά κανόνα μαθητές, η ιθαγένεια των οποίων μπορεί να μεταβληθεί στο μέλλον. Επιπλέον και κυρίως, προκειμένου για αλλοδαπούς μαθητές, αυτοί ενδέχεται να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια μετά την πλήρωση των τιθέμενων στον νόμο προϋποθέσεων, αλλά η αναγραφόμενη στο απολυτήριο ιθαγένεια κατά τον χρόνο κτήσης του τίτλου θα αποκαλύπτει στο διηνεκές την εθνοτική τους καταγωγή ή/και τη διπλή τους ιθαγένεια, στοιχεία που μπορούν να οδηγήσουν σε δυσμενείς διακρίσεις, ιδίως σε διαδικασίες πρόσληψης στον ιδιωτικό τομέα.

Το Υπουργείο Παιδείας δια των εκπροσώπων του κατά την ακρόαση της 04.07.2019 και με το υπ' αριθμ. πρωτ. Γ/ΕΙΣ/4945/12.07.2019 υπόμνημά του στην Αρχή, ανέφερε τα εξής:

- α) το θρήσκευμα δεν συλλέγεται στην α'θμια εκπαίδευση
- β) συλλέγεται και υφίσταται επεξεργασία στους τίτλους σπουδών και στα πιστοποιητικά σπουδών της β'θμιας εκπαίδευσης
- γ) στο σύστημα «myschool» υπάρχει το πεδίο «θρήσκευμα» τόσο για την α'θμια όσο και για τη β'θμια εκπαίδευση, αλλά δεν είναι υποχρεωτικό πεδίο
- δ) δεν υπάρχει δικαιολογητικός λόγος αναγραφής του
- ε) δεν συνδέεται με το σύστημα «myschool» η διαδικασία εισαγωγής των μαθητών μουσουλμάνων στην γ'θμια εκπαίδευση
- στ) η ιθαγένεια αναγράφεται ως δυνητικό και όχι υποχρεωτικό πεδίο στη β'θμια εκπαίδευση (στους τίτλους σπουδών και στο σύστημα myschool) αλλά θα μπορούσε και να απαλειφθεί
- ζ) σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1, και 2 της υπ' αρ. 79942/ΓΔ4/21.05.2019 Υ.Α. (Β'2005) με θέμα: «Εγγραφές, μετεγγραφές, φοίτηση και θέματα οργάνωσης της σχολικής ζωής στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», στο Ατομικό Δελτίο και στο Μητρώο Μαθητών προβλέπεται η συλλογή και καταχώρηση μεταξύ άλλων του θρησκευματος και της ιθαγένειας των μαθητών. Επίσης στην παρ. 3 του ως άνω άρθρου, αναφέρεται ότι *«Στοιχεία που δεν αναγράφονται στις ταυτότητες ή στα πιστοποιητικά γέννησης δεν καταχωρίζονται στα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, εκτός αν δηλώνονται με υπεύθυνη δήλωση του ν. 1599/1986 (Α' 75) των γονέων ή του κηδεμόνα του/της μαθητή/τριας»*. Το θρήσκευμα δεν αναγράφεται στις ταυτότητες ή στα πιστοποιητικά γέννησης και ως εκ τούτου, δεν καταχωρίζεται στα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, συνεκδοχικά δεν καταχωρίζεται ούτε στο πληροφοριακό σύστημα «myschool», παρά μόνον εάν δηλωθεί με υπεύθυνη δήλωση των γονέων ή του κηδεμόνα του μαθητή. Επομένως, η αναγραφή του θρησκευματος στα Ατομικά Δελτία και κατ' επέκταση στους Απολυτήριους Τίτλους στην περίπτωση που τούτο δεν αναγράφεται στην ταυτότητα ή στα πιστοποιητικά γέννησης, γίνεται με υποβολή ρητής υπεύθυνης δήλωσης του γονέα ή του κηδεμόνα του ανήλικου μαθητή ή του ίδιου του μαθητή, εάν είναι ενήλικας και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γίνει αυτοδικαίως από τον Διευθυντή του σχολείου, ανεξαρτήτως της παρακολούθησης του μαθήματος των Θρησκευτικών από τον μαθητή. Σύμφωνα δε με την παρ. 1 του άρθρου 24 της ως άνω Υ.Α. *«Όλες οι απουσίες των μαθητών/τριών καταχωρίζονται*

στο Βιβλίο Φοίτησης (απουσιολόγιο). Για τον χαρακτηρισμό της φοίτησης των μαθητών/τριών δεν λαμβάνονται υπόψη:.....γ) Απουσίες μαθητών/τριών: αα) του Ρωμαιοκαθολικού Δόγματος κατά τις εορτές του Μνηστήρος Ιωσήφ, της Αγίας Δωρεάς και από την προηγούμενη μέχρι και την επόμενη του Λατινικού Πάσχα, ββ) του Εβραϊκού Θρησκειύματος την προηγούμενη και την 1^η του Εβραϊκού Έτους, την ημέρα της Εξιλέωσης, καθώς και την προηγούμενη και την ημέρα του Εβραϊκού Πάσχα, γγ) του Μουσουλμανικού Θρησκειύματος κατά τις ημέρες των εορτών Εϊντ-Αλ-Φιτρ (Σεκέρ Μπαϊράμ) και Εϊντ-Αλ-Αντζά (Κουρμπάν Μπαϊράμ), καθώς και την επόμενη ημέρα αυτών. Για να μην ληφθούν υπόψη οι απουσίες της περίπτωσης αυτής, πρέπει να υποβληθεί Υπεύθυνη Δήλωση του ν. 1599/1989 (Α' 75), όπως αυτός έχει τροποποιηθεί και ισχύει, του/της μαθητή/τριας ή του κηδεμόνα του/της εάν είναι ανήλικος/η, για το θρήσκευμα...». Κατά συνέπεια, η αναγραφή του θρησκειύματος στο Μητρώο Μαθητών/τριών και στο Ατομικό Δελτίο γίνεται μετά από Υπεύθυνη Δήλωση του κηδεμόνα ή του/της ιδίου/ας του μαθητή/τριας, αν είναι ενήλικος/η, είτε επειδή επιθυμεί την αναγραφή του είτε για λόγους μη προσμέτρησης των απουσιών.

Η Αρχή, μετά από εξέταση των στοιχείων του φακέλου, την ακροαματική διαδικασία και αφού άκουσε τον εισηγητή και τη βοηθό εισηγητή, η οποία αποχώρησε μετά τη συζήτηση της υπόθεσης και πριν από τη διάσκεψη και τη λήψη απόφασης, μετά από διεξοδική συζήτηση

ΣΚΕΦΤΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

1) Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 9Α του Σ. καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του καθώς και δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών του δεδομένων. Επίσης στο άρθρο 13 παρ. 1 του Σ. κατοχυρώνεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 2 του Σ. η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει ως σκοπό μεταξύ άλλων την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των Ελλήνων και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

Επίσης το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα για θρησκευτική ελευθερία, ενώ το άρθρο 2 του Πρώτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, κατοχυρώνει το ειδικότερο δικαίωμα των γονέων «όπως εξασφαλίζουν την μόρφωσιν και εκπαιδευσιν

(των παιδιών τους), συμφώνως προς τας ιδίας θρησκευτικής και φιλοσοφικής πεποιθήσεις», σύμφωνα δε με τις διατάξεις των άρθρων 1 και 2 του ν. 4186/2013, σκοπός του Γενικού Λυκείου είναι μεταξύ άλλων και η καλλιέργεια της θρησκευτικής κληρονομιάς, ενώ το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί ένα από τα υποχρεωτικά μαθήματα γενικής παιδείας που διδάσκονται οι μαθητές του Λυκείου.

Ακόμη, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 περ. α' και β' του ν. 2472/1997, και του άρθρου 9 παρ. 1 του ΓΚΠΔ, το θρήσκευμα αποτελεί ευαίσθητο δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα. Κατά συνέπεια, η καταχώρησή του σε αρχείο και η εν γένει επεξεργασία του υπόκεινται στις ρυθμίσεις του ν. 2472/1997 και του ΓΚΠΔ και εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Αρχής.

Σύμφωνα περαιτέρω με τις διατάξεις του άρθρου 4 παρ. 1 στοιχ. α' και β' του ν. 2472/1997 και του άρθρου 5 παρ. 1 του ΓΚΠΔ, τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει των σκοπών αυτών, καθώς και να είναι συναφή, πρόσφορα, και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται ενόψει των σκοπών της επεξεργασίας. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας που θεσπίζεται με τη διάταξη αυτή, τα προσωπικά δεδομένα για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει να είναι πρόσφορα και αναγκαία για τον επιδιωκόμενο σκοπό της επεξεργασίας, ο οποίος επίσης πρέπει να είναι νόμιμος. Συνεπώς, δεδομένα τα οποία δεν είναι αναγκαία για τον σκοπό της επεξεργασίας δεν τυγχάνουν νόμιμης επεξεργασίας. Με άλλα λόγια, αν τα δεδομένα δεν είναι συναφή προς τους σκοπούς της επεξεργασίας, παραβιάζεται τόσο η αρχή της αναλογικότητας, όσο και η αρχή της ποσοτικής ισορροπίας των δεδομένων προς τους σκοπούς της επεξεργασίας.

Επίσης, με βάση το άρθρο 4 παρ. 11 του ΓΚΠΔ και το άρθρο 43 του προοιμίου του, για να είναι νόμιμη η συγκατάθεση ως νομική βάση επεξεργασίας θα πρέπει να έχει δοθεί ελεύθερα. Θεωρείται δε ότι δεν έχει δοθεί ελεύθερα, όταν υπάρχει σαφής ανισότητα μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας, όπως κατά κανόνα συμβαίνει στις περιπτώσεις, στις οποίες ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι δημόσια αρχή.

2) Από τα στοιχεία του φακέλου και την ακροαματική διαδικασία προέκυψαν τα εξής:

Όσον αφορά το θρήσκευμα δεν συλλέγεται πλέον και δεν υφίσταται επεξεργασία στην α'θμια εκπαίδευση, σύμφωνα με το ισχύον π. δ/γμα 79/2017 (ΦΕΚ Α' 109). Συλλέγεται και υφίσταται επεξεργασία στους τίτλους σπουδών και στα πιστοποιητικά σπουδών της β'θμιας εκπαίδευσης [βλ. τις αποφάσεις του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Τεχνολογίας 92091/Δ2/2018 (ΦΕΚ Β' 2087), 92094/Δ2/2018 (ΦΕΚ Β' 2089), 92096/Δ2/2018 ΦΕΚ Β' 2088) και 93368/Δ2/2018 (ΦΕΚ Β' 2127)] καθώς και στο Ατομικό Δελτίο Μαθητή και στο Μητρώο Μαθητή σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 και 2 της κοινής απόφασης 79942/ΓΔ4/2019 του Υπουργού και του Υφυπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (ΦΕΚ Β' 2005). Ειδικότερα, κατά την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου, το θρήσκευμα, στην περίπτωση που δεν αναγράφεται στην ταυτότητα ή στα πιστοποιητικά γέννησης, καταχωρίζεται στο Ατομικό Δελτίο και στο Μητρώο Μαθητή μόνο αν δηλωθεί με υποβολή υπεύθυνης δήλωσης του γονέα ή του κηδεμόνα του ανήλικου μαθητή ή του ίδιου του μαθητή, εάν είναι ενήλικας. Στην περίπτωση αυτή, ως αναγκαία συνέπεια της μη υποβολής σχετικής υπεύθυνης δήλωσης, το θρήσκευμα δεν αναφέρεται στους τίτλους και στα πιστοποιητικά σπουδών.

Όσον αφορά την απαλλαγή του μαθητή από την παρακολούθηση του μαθήματος των Θρησκευτικών, σύμφωνα με την ισχύουσα υπ' αριθμ. 12773/Δ2/23-01-2015 εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας, η απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών χορηγείται ύστερα από υπεύθυνη δήλωση του ίδιου του μαθητή (αν είναι ενήλικος) ή και των δύο γονέων του (αν είναι ανήλικος), στην οποία θα αναφέρεται ότι ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και εξ αυτού επικαλείται λόγους θρησκευτικής συνείδησης.

Τέλος, σχετικά με την καταγραφή του θρησκεύματος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δεν ζητείται η γνωστοποίηση του θρησκεύματος για την εγγραφή των φοιτητών σε ΑΕΙ, όπως ειδικότερα για το ΑΠΘ βεβαιώνεται με το έγγραφο α.π. 17501/4.2.2019 του Πανεπιστημίου αυτού.

3) Στην κρινόμενη περίπτωση, σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, η αναγραφή του θρησκεύματος στο Ατομικό Δελτίο Μαθητή και στο Μητρώο Μαθητή καθώς και στους απολυτήριους τίτλους και στους λοιπούς τίτλους και αποδεικτικά σπουδών των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παραβιάζει την αρχή της αναγκαιότητας και αναλογικότητας. Διότι σκοπός της σχετικής επεξεργασίας είναι αποκλειστικά αφενός η παρακολούθηση της φοίτησης και αφετέρου η επίσημη βεβαίωση για τις

επιδόσεις και την επιτυχή περάτωση των σπουδών του μαθητή στον αντίστοιχο εκπαιδευτικό κύκλο. Ενόψει του σκοπού αυτού, η αναγραφή του θρησκευάτος του μαθητή στα στοιχεία που τηρούνται στο σχολείο καθώς και σε ιδιαίτερο πεδίο επί του απολυτήριου τίτλου και των λοιπών τίτλων και αποδεικτικών σπουδών και η συνακόλουθη καταχώρισή του στο αντίστοιχο αρχείο που τηρεί το σχολείο (αρχείο τίτλων), αλλά και μόνη η αποτύπωση πεδίου για τη δήλωση του θρησκευάτος στα σχετικά έντυπα, υπερβαίνουν τον σκοπό της επεξεργασίας και, ως εκ τούτου, δεν είναι νόμιμες. Γιατί το θρήσκευμα δεν έχει καμία απολύτως σχέση με την επίδοση του μαθητή, ούτε με την διαγωγή του, που και αυτή βεβαιώνεται στον τίτλο. Πολύ περισσότερο που ο απολυτήριος τίτλος χρησιμοποιείται από τον κάτοχό του ως τυπικό προσόν για ποικίλες χρήσεις εκτός σχολείου (π.χ. για συμμετοχή σε διαδικασίες επιλογής προς πρόσληψη εργαζομένων). Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η αναγραφή του θρησκευάτος στο απολυτήριο – όπως άλλωστε και η μη συμπλήρωση του σχετικού πεδίου εάν υπάρχει – θα μπορούσε επιπλέον να εκθέσει τον κάτοχο του απολυτηρίου σε διακρίσεις με βάση τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 13 του Συντάγματος. Κατά συνέπεια, η αναγραφή του θρησκευάτος τόσο ως προαιρετική, όσο και πολύ περισσότερο ως υποχρεωτική στους απολυτήριους τίτλους σπουδών και η εμφάνιση σχετικού πεδίου στα σχετικά έντυπα δεν είναι νόμιμη, διότι αντιβαίνει προς τη θεμελιώδη αρχή της αναγκαιότητας και προς την αρχή της ελαχιστοποίησης της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 4 παρ. 1 (β') ν. 2472/1997 και 5 παρ. 1 (γ) και 25 παρ. 2 του ΓΚΠΔ). Ως εκ τούτου, το σχετικό πεδίο πρέπει να διαγραφεί (βλ. σχετ. και απόφαση Αρχής 77^A/2002).

Σχετικά με την αναγραφή του θρησκευάτος στο μηχανογραφικό σύστημα myschool, α) για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση μετά την έναρξη ισχύος του π.δ. 79/2017 που αφορά την οργάνωση και λειτουργία των νηπιαγωγείων και των δημοτικών σχολείων δεν προβλέπεται κατά νόμο η καταχώρηση του θρησκευάτος στο σύστημα myschool, β) για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δεν υφίσταται νόμιμος λόγος που να συνδέεται με τους επιδιωκόμενους από το myschool σκοπούς, δεδομένου, άλλωστε, ότι με την παράγραφο 1 του άρθρου 24 της προαναφερόμενης υπ' αρ. 79942/ΓΔ4/21.05.2019 Κοινής Υπουργικής Απόφασης παρέχεται δυνατότητα δικαιολόγησης απουσιών μαθητών, οπαδών του Ρωμαιοκαθολικού δόγματος, του Εβραϊκού θρησκευάτος και του Μουσουλμανικού θρησκευάτος κατά τις ημέρες συγκεκριμένων θρησκευτικών εορτών με την υποβολή σχετικής υπεύθυνης δήλωσης.

4) Σχετικά με την καταγραφή του θρησκευόμενου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με την από 18.2.2019 και με αρ. πρωτ. 24927/ΓΔ4 απάντηση του Υπουργού Παιδείας στην Αρχή, δεν υφίσταται διάταξη βάσει της οποίας ζητείται η γνωστοποίηση του θρησκευόμενου για την εγγραφή των φοιτητών σε ΑΕΙ, σύμφωνα δε με την α.π. 17501/4.2.2019 απάντηση του ΑΠΘ, οι διαδικασίες του ιδρύματος έχουν τροποποιηθεί κατάλληλα και σε κανένα στάδιο των σπουδών, από την εγγραφή έως την αποφοίτηση, δεν συλλέγεται και δεν υφίσταται επεξεργασία στοιχείου συνδεδεμένου με το θρήσκευμα των φοιτητών.

5) Τα ανωτέρω αναφερόμενα στην παράγραφο 3 ισχύουν και για την περίπτωση συλλογής και αναγραφής του δεδομένου της ιθαγένειας, δεδομένου ότι, όπως ανέφερε και ο εκπρόσωπος του Υπουργείου Παιδείας κατά την ακροαματική διαδικασία ενώπιον της Αρχής, η αναγραφή της ιθαγένειας δεν συνδέεται με τους σκοπούς που εξυπηρετεί ο απολυτήριο τίτλος και θα μπορούσε να απαλειφθεί, χωρίς να πλήττονται οι σκοποί του.

6) Σχετικά με την υπεύθυνη δήλωση απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών, την 23.1.2015 εξεδόθη η υπ' αριθμ. 12773/Δ2 εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας, σύμφωνα με την οποία η απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών χορηγείται ύστερα από υπεύθυνη δήλωση του ίδιου του μαθητή (αν είναι ενήλικος) ή και των δύο γονέων του (αν είναι ανήλικος), στην οποία θα αναφέρεται ότι ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και εξ αυτού επικαλείται λόγους θρησκευτικής συνείδησης.

Η δήλωση αυτή δεν είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του άρθρου 13 παρ. 1 και 2 του Σ., οι οποίες κατοχυρώνουν την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και τη θρησκευτική ελευθερία, ως συνταγματική αρχή και ως ατομικό δικαίωμα και με το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ, διότι αντιβαίνει στην αρνητική θρησκευτική ελευθερία των μαθητών και των γονέων τους, οι οποίοι έχουν και το ειδικότερο δικαίωμα να διαπαιδαγωγήσουν ελευθέρως τα παιδιά τους με βάση τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθώς και με το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 2 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Επίσης αντιβαίνει προς τη θεμελιώδη αρχή της αναγκαιότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 4 παρ. 1

περ. β' ν. 2472/1997 και 5 παρ. 1 του ΓΚΠΔ). Κατά συνέπεια, θα αρκούσε η επίκληση στη δήλωση λόγων συνείδησης και όχι η αναφορά της πίστης ή της μη πίστης σε συγκεκριμένο θρήσκευμα.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Η Αρχή:

- 1) ΚΡΙΝΕΙ ότι α) η αναγραφή του θρησκευματος και της ιθαγένειας στα στοιχεία που τηρούνται στο σχολείο, στους τίτλους και πιστοποιητικά σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στο πληροφοριακό σύστημα «myschool» καθώς και η ύπαρξη αντίστοιχων πεδίων στα σχετικά έντυπα, ανεξαρτήτως αν είναι προαιρετική η συμπλήρωσή τους και β) η δήλωση ότι ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και εξ αυτού επικαλείται λόγους θρησκευτικής συνείδησης για την απαλλαγή του από το μάθημα των Θρησκευτικών, δεν είναι νόμιμες για τους λόγους που αναφέρονται στο σκεπτικό της παρούσας
- 2) ΚΑΛΕΙ το Υπουργείο Παιδείας, ως υπεύθυνο επεξεργασίας, α) να απόσχει από τις ως άνω μη σύννομες πράξεις επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων των μαθητών, β) να μεριμνήσει για την άμεση τροποποίηση των σχετικών ρυθμίσεων και να λάβει κάθε αναγκαίο μέτρο προκειμένου να μην αναγράφεται πλέον το θρήσκευμα και η ιθαγένεια στα στοιχεία που τηρούνται στο σχολείο και στους τίτλους και πιστοποιητικά σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και στο πληροφοριακό σύστημα «myschool» και γ) να εκδώσει κάθε αναγκαία οδηγία προς τις οικείες εκπαιδευτικές αρχές και τους διευθυντές των σχολείων ώστε, εφεξής, για την απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών να μην απαιτείται η δήλωση ότι ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος, αλλά το δικαίωμα αυτό να ασκείται (από τον ίδιο τον μαθητή αν είναι ενήλικος ή από τους γονείς του αν είναι ανήλικος), κατ' επίκληση αποκλειστικά και μόνον λόγων συνείδησης.

Ο Πρόεδρος

Η Γραμματέας

Κων/νος Μενουδάκος

Ειρήνη Παπαγεωργοπούλου

ΠΡΟΣ

1) Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

Γενική Δ/ση Σπουδών Π/θμιας και Δ/θμιας Εκπαίδευσης

Ανδρέα Παπανδρέου 37

ΜΑΡΟΥΣΙ 151 80

E-MAIL: genikidiefsp@minedu.gov.gr

2) Βασίλειο Σωτηρόπουλο

Πληρεξούσιο Δικηγόρο

της Ένωσης Αθέων

Μαυρομυγιάλη 9

ΑΘΗΝΑ 106 79

E-MAIL: vsotiropoulos@gmail.com

3) Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Βαλτετσίου 16

ΑΘΗΝΑ 106 80

E-MAIL: info@hlhr.gr

